

Wolski, Józef

"Pojęcie równości w greckich koncepcjach politycznych. Od Homera do końca V w. p.n.e.", Włodzimierz Lengauer, Warszawa 1988 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 80/2, 387-388

1989

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Włodzimierz Lengauer, *Pojęcie równości w greckich koncepcjach politycznych. Od Homera do końca V w. p.n.e.*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1988, s. 162.

W polskich badaniach nad historią starożytną przeważają zainteresowania dziejami rzymskimi. Tak było w okresie międzywojennym, ale i dzisiaj, mimo znacznie zwiększonej liczby badaczy i ośrodków naukowych, na plan pierwszy wysuwa się Rzym, zwłaszcza cesarstwo. Obfitość źródeł epigraficznych, numizmatycznych, papirusowych stwarza niewątpliwie korzystną sytuację dla zajmujących się historią Rzymu, pod tym względem dzieje Grecji przedstawiają się gorzej. Włodzimierz Lengauer poświęcił się badaniom nad tą zaniedbaną dziedziną, która w ostatnich dziesięcioleciach przeżywa w nauce światowej poważny renesans.

Dowodem jego zainteresowań, które uprzednio już zaznaczyły się serią publikacji, jest również recenzowana książka. Podzielił ją autor na cztery rozdziały, wypełniając je przedstawieniem roli sił działających w starożytnej polis — arystokracji, tyranii, demokracji — poprzedzając je „Wstępem” charakteryzującym główne założenia rozprawy, zamykając „Zakończeniem” będącym dalszym rozwinięciem tez autora w oparciu o Platona i Arystotelesa, co oczywiście wbrew tytułowi poszerza chronologiczny zakres pracy i na wiek IV. Zadanie, jakie sobie postawił autor, a które w świetle dokonanej przez siebie analizy uważa za słuszne, to przeprowadzenie dowodu, że w myśli politycznej i działalności polemicznej tego okresu mamy do czynienia z pojęciem równości proporcjonalnej, wyrażonej najtrafniej zwrotem *sibi cuique*, a nie egalitarystyczną, demokratyczną. Zajmuje więc autor konsekwentnie postawę, którą można by scharakteryzować jako szukanie przeciwwagi do przesadnego w badaniach nowoczesnych akcentowania roli demokracji, zjawisk i tendencji demokratycznych w Grecji, przede wszystkim w Atenach, a wydobycie komponenty arystokratycznej. Przeprowadzając szczegółową krytykę szeroko wykorzystanej tradycji źródłowej dotyczącej tego okresu, poezji epickiej, lirycznej, tragików, historyków, pisarzy politycznych, wreszcie filozofów oraz materiału epigraficznego, analizuje autor w sposób odkrywczy terminy często niewłaściwie interpretowane, bo bez konfrontacji z kontekstem, dochodzi w ten sposób do odmiennej wykładni. Na podstawie tak przeprowadzonej interpretacji tekstów omawia autor krytycznie sytuację i oceny, które dały mu podstawę do zastosowania własnej wykładni procesów wewnętrznych rozgrywających się w Grecji. Analiza terminów takich jak *isonomia* i pochodne, *eunomia*, *dynasteia*, demokracja i inne pozwala mu łącznie z nagromadzonym materiałem źródłowym, dojść do konkretnych wniosków. Przy konstruowaniu w wielu punktach nowych poglądów pomocna mu jest przy tym szeroko uwzględniona i cytowana z wielką akrybią literatura przedmiotu. Autor odrzuca wielokrotnie w nauce przyjmowany pogląd, że epos homerycki dostarcza śladów postaw demokratycznych, czy może ściślej opozycji do arystokracji, opowiada się za rozumieniem tyranii jako zagadnienia rozgrywającego się wewnątrz arystokracji bez udziału warstw niższych, nie doszukuje się w działalności Solona i Kleistenesa tendencji demokratycznych, egalitarystycznych. Pojawienie się demokracji w Atenach wiąże dopiero z okresem wojny peloponeskiej, skoro, jego zdaniem, nawet demokracja Peryklesa nie oznaczała pełnej realizacji praw politycznych ludu.

Podkreśla autor w konkluzji, że trudno jest mówić o paralelizmie dwóch ciągów ustrojowych, arystokratycznego i demokratycznego, bo do połowy V w. dominowała arystokracja i jej sposób myślenia.

Uznając tę podstawową tezę autora za słuszną chciałbym ustosunkować się do wywodów autora dotyczących V w. p.n.e. Uważając za trafne jego wypowiedzi dotyczące roli pozycji arystokracji i instytucji arystokratycznych w Atenach do V w. oraz uwagi na temat charakteru reform Solona i Kleistenesa, nie stawiałbym jednak tak ostro kwestii znaczenia pewnych instytucji o charakterze demokratycznym, a na których istnienie autor się zgadza, ale uważa, że nie miały one znaczenia i nie przesądzały o charakterze ustroju ateńskiego. Ten sąd należałoby, jak sądzę, zmodyfikować, a raczej złagodzić. W czasie dyskusji po moim referacie „Themistokles und die Demokratisierung Athens” wygłoszonym w czasie międzynarodowej konferencji w Jenie, 14—17 czerwca 1983, dyskutanci wyrazili także pogląd, że takie instytucje jak podział na demy czy zatrudnienie tetów jako wioślarzy były ważnymi etapami, wprowadzicie jeszcze nie demokratycznymi, ale przygotowującymi proces demokratyzacji ustroju Aten, co nastąpiło w kilkadziesiąt lat później. Nie miał on przecież charakteru rewolucyjnego, wykształcił się w toku dłuższego czasu, by ostatecznie dojść do głosu w dobie Peryklesa, przekształcając elitaryzm arystokratyczny w egalitaryzm demokratyczny.

Waga pracy, rzadkiego zjawiska w polskich badaniach nad historią Grecji, uzasadnia jej omówienie i przeanalizowanie. Pozwala ona bowiem zapoznać się czytelnikowi z procesem przemian, jakich widownią jest w ostatnich dziesięcioleciach historia Grecji na bodaj najważniejszym odcinku, jakim są jej wewnętrzne przeobrażenia. Ich wartość przecież wykracza poza sferę antyku i ma ogólnoludzkie znaczenie. Z tych względów książka Włodzimierza Lengauera zasługuje na wysoką ocenę.

Józef Wolski

Birgit Bjerre Jensen, *Udnaevnelseretten i enevældens magtpolitiske system 1660—1730*. Administrationshistoriske studier nr 12, Rigsarkivet, G. E. C. Forlag 1987, s. 376.

Jest to kolejny tom studiów nad dziejami administracji duńskiej wydawanych przez kopenhaski Rigsarkivet¹. Autorka zajmuje się procesem podejmowania decyzji przy nominacjach na urzędy w okresie wczesnego absolutyzmu w Danii. Wbrew tytułowi badania ograniczone zostały do panowania Fryderyka IV, a konkretnie do lat 1706—1730. Ograniczenie takie podyktowane zostało przez podstawę źródłową, którą stanowią akta nominacyjne zachowane w archiwach kancelarii i skarbu.

Już od pierwszych miesięcy po wstąpieniu na tron w 1699 r. Fryderyk IV konsekwentnie dążył do wyeliminowania wpływu administracji na decyzje polityczne, w tym i decyzje dotyczące obsady urzędów. Wprowadził nową procedurę, zgodnie z którą wszystkie decyzje podejmował osobiście w swoim gabinecie, jedynie w obecności osobistego sekretarza, którego rola ograniczała się do spisывania woli monarchy. Procedura ta wymagała sporządzania pisemnych referatów, które następnie dostarczane były królowi. Właśnie owe referaty dotyczące nomi-

¹ W serii tej ukazały się m.in. G. Ilsøe, *Vejen til embede. En undersøgelse til kgl. retsbetjent-og magistratseembede 1735—1765* (1978); L. Dombrowski, *Lenbesidderen som amtmand. Studier i administration af fynske grevskaber og baronier 1671—1849* (1983).